גיליון
עומק הפשט
בירורי הלכה ופסקי דין אקטואלים, מפי גדולי ופוסקי הדור שליט"א

הילכתא
לדעת לחיות כהלכה

גיליון מס' 537

בס"ד, יום ג' פרשת וישלח, י"ד כסלו תשפ"ז

נושא הגיליון

כיצד מחזיקין את הכוס

אדם ניכר בכוסו...

כוס של ברכה: בהמשך לגיליון הקודם (מספר 536), שעסק ב"סדר הגבהת הכוס", נדון בגיליון שלפנינו (מספר 537) בשאלה "כיצד מחזיקין את הכוס" בכל כוס של ברכה.

השאלה נוגעת הן לכוסות שתיקנו חז"ל, בזימון וברכת המזון, בקידוש ובהבדלה ובארבע כוסות של ליל הסדר, הן לכוסות שנהגו מימות הגאונים לברך עליהם, בברית מילה, בברכת אירוסין ובשבע ברכות ובפדיון הבן.

האם נכון להעמיד את הכוס על כף ידו והאצבעות זקופות סביבו, או על גבי אצבעותיו? האם לאחוז בגוף הכוס או ברגל הגביע? ומהיכן מודדים את הגבהת הטפח, מתחתית כלי הקיבול או מתחתית רגל הגביע, או מתחתית היד?

1. השיטות בביאור הזוהר הקדוש

אופן האחיזה: בשולחן ערוך (סימן קפג סעיף ד) נתבאר רק שאוחז את הכוס בימינו ולא יסייע בשמאל, ולא נתבאר כיצד יאחזנו.

באחיזת כוס של ברכה על פי הקבלה נאמרו כמה שיטות,

דבר העורך

סוֹד ה' לִירֵאָיו

הלכה וקבלה: יש שתמהו מה ראינו לעסוק הפעם בעניין שיסודו בחכמת הקבלה, והלא גיליונות עומק הפשט נועדו לברר גדרי הלכה הנוגעים למעשה.

אלא שמצינו כמה דברים שיסודם בקבלה ונתקבלו בתפוצות ישראל, והובאו בפוסקים ובמשנה ברורה להלכה, ובכגון זה נעשו דברי הקבלה מנהג שכלל ישראל הולכים בו. לדוגמה, אמירת "בריך שמיה" בשעת הוצאת ספר תורה, שמקורה **בזוהר הקדוש** (פרשת ויקהל דף רו.), ונהגו בה כמעט בכל קהילות ישראל. הרי שבשעה נשגבה זו הולכים בתר דברי הקבלה.

וכן הוא באופן אחיזת הכוס. דברי קבלה הם שהובאו גם בספרי ההלכה, ונעשו נחלת רבים הנוהגים בהם למעשה, ואף שלא כולם נוהגים כן, כל הרוצה לנהוג בהם יבוא וינהג. ויסוד הדבר, שעל פי הקבלה השפע נמשך מכוס של ברכה, ואין אופן אחיזתה דבר של מה בכך, שהרי בה האדם פועל ומשפיע, ומוטל עלינו לברר סדרה כהלכתה.

ומכל מקום, אף שאנו עוסקים בגדרי הדברים, עומקם נעלם מאיתנו, שאין לנו השגה בנסתרות לדעת כיצד אחיזת הכוס פועלת בעולמות העליונים. ועל כגון זה **נאמר** (תהלים פרק כה פסוק יד) סוֹד ה' לִירֵאָיו, דברים המסורים ליודעי ח"ן ואינם שווים לכל נפש.

ונפלא למתבונן שאין המנהגים שווים. החסידים, שכידוע מקפידים מאוד בענייני הקבלה, נזהרים לאחוז את הכוס כדברי המקובלים. ואילו בעולם הישיבות עיקר ההקפדה היא על גדרי ההלכה. וכיון שעניין זה לא הוזכר בשו"ע, **והמשנה ברורה** (סימן קפג ס"ק טו) מביא בשם **השל"ה הקדוש** שעל פי הקבלה "נכון" להעמיד את הכוס על כף ימינו והאצבעות זקופות סביב, ולכן יתכן שמעדיפים לאחוז את הכוס באופן המועיל למברך, שלא יישפך היין ותהא דעתו פנויה לכוון בברכה.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

ושורש הדברים **בזוהר הקדוש** (הקדמה דף א.), שדרש את **הפסוק** (תהלים פרק קטז פסוק יג) כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא, זה כוס של ברכה. וכוס של ברכה צריך להיות מונח על חמש אצבעות ולא יותר, כשושנה היושבת על חמשה עלים תקיפים כנגד חמש האצבעות. לתוספת הסבר בדברי הזוהר, ראה "דבר העורך" בגיליון הקודם (גיליון 536).

באמצע היד: שיטת **השל"ה הקדוש** (שער האותיות, קדושת האכילה, אות צו ד"ה והכוס אוחז בימין), והביאו **המשנה ברורה** (סימן קפג ס"ק טו): "על פי הקבלה נכון שיעמיד הכוס על כף ימינו והאצבעות יהיו זקופות סביב".

סימן לדבר הביא השל"ה מן **הפסוק** (בראשית פרק מ פסוק יא) וָאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס עַל כַּף פַּרְעֹה, ולא כאותם הנוהגים לאחוז את הכוס בימינם והאצבעות מקיפות את הכוס, וסיים שיש לזה קצת הוכחה מן הזוהר.

על האצבעות: לפי קבלת **האריז"ל**, כפי שכתב תלמידו **רבי חיים ויטאל בשער המצוות** (פרשת עקב), והביאו כף החיים (סימן קפג ס"ק כ): "ואחר כך תטול הכוס בימינך ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימניים ממש על גביהם".

וכן הובא בכתבי רבי חיים ויטאל בשם האריז"ל **בפרי עץ חיים** (סוף שער השבת פרק כד עמוד קו): "ותאחזהו בין ה' אצבעותיך של ימין, על גביהם ממש". ויש שהבינו בכוונתו, שהכוס עומד על קצות חמש האצבעות כשהן זקופות, ולא על כף היד.

ובנר ציון (יום טוב, ליל חג השבועות, סעיף יג הערה 24) כתב שכן משמע מלשון הזוהר "אצטריך למהוי על חמש אצבען", ומלשון תיקוני הזוהר (סוף תיקון כז דף פה.) "ובגין דא צריך לאתייהבא בחמש אצבען", שהכוס ניתן על האצבעות ולא על הכף. והביא מספר **מחברת הקודש** (שער השבת) "ואח"כ היה מיישב הכוס על ה' אצבעות יד ימין, על גביהם ממש, וסימנך ואתן הכוס על כף פרעה, ר"ל שהכף היא גלויה בפישוט ה' אצבעות". נמצא שאותו הפסוק שהביא השל"ה לסימן שהכוס על הכף, הובא כאן לסימן שהכף גלויה והכוס על האצבעות.

וכן כתב **בדינרי זהב על מנהגי מהרי"ץ הלוי** (פרק ג ס"ק נז), שכך נהג מתחילה המהרי"ץ על פי רבותיו, שהאצבעות ישרות והכוס מונח עליהן ולא על הכף.

בשולחן ערוך הרב (סימן קפג סעיף ז) **ובבאר היטב** (סימן קפג ס"ק ה) הביאו את שתי הדעות, יש מי שאומר שעל פי הקבלה יעמיד את הכוס על הכף והאצבעות זקופות סביבו ולא יאחזנו באצבעותיו, ויש אומרים שיעמידנו על האצבעות ממש (הדעה הראשונה היא שיטת השל"ה, והשנייה שיטת האריז"ל).

על האצבעות מן הצד: אולם **השמן ששון** על שער המצוות (שם, אות קיט) גרס "ממש על גובהן", ופירש שיטול את הכוס באצבעותיו הזקופות למעלה, "ולא על גביו ממש כמו שחשבו לומר קצת חכמים שהוא על גבי האצבעות על גבי הצפרנים". כלומר, שלא יניח את הכוס בכף היד, וגם לא על גבי האצבעות כשהן פשוטות כיד פתוחה, אלא יאחזנו באצבעותיו הזקופות סביבו. וסיים "ופשוט, ופוק חזי מאי עמא דבר".

והביאו **בכף החיים** (סימן קפג ס"ק כ), והוסיף שכן כתב **בשער הכוונות** (דרושי קידוש ליל שבת דף עא עמוד ג) בפירוש, שצריך לאחוז את הכוס באצבעותיו, ונתן טעם בדבר על פי הסוד.

ובמאיר עוז (חלק ח סימן קפג עמוד 323) הביא את לשון שער המצוות "ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימניים ממש על גביהם", והסתפק "האם הכוונה שיהיה מונח על האצבעות, או שהכוונה שאוחז בקצה האצבעות אבל לא שמונח מעל האצבע". כלומר שלפי הצד השני, הכוס אחוז בין קצות האצבעות הזקופות ואינו עומד על גביהן.

מצד הכוס: יש מגדולי ישראל שנהגו שלא להניח את הכוס לא על הכף ולא על האצבעות, אלא לאחוז אותו מצדדיו, וכמו שיתבאר להלן.

עוד הביא **בכף החיים** (ס"ק יט) מספר **אור צדיקים**, שיחזיק את הכוס כנגד החזה ממש, ויש בזה סוד.

ורבו בכל זה הדעות, ובספר **מאיר עוז** (חלק ח סימן קפג סעיף ד עמוד 322) **ובנטעי גבריאל** (הלכות יום טוב חלק ב פרק כט סעיף יז והערות לא-לב), הובאו השיטות בהרחבה.

2. צלוחית תחת הכוס

גדולי ספרד: למי שמעמיד את הכוס על קצות האצבעות, כתב **בנר ציון** (יום טוב, ליל חג השבועות, סעיף יג הערה 25) שקשה להחזיקו כך, שהרי האגודל אינו מגיע בשווה לשאר האצבעות, וגם הכוס צר מרוחב חמש האצבעות, ונמצא שאינו עומד אלא על מקצתן. ולכן נהגו, כשאי אפשר להחזיקו כך, להניח את הכוס על צלוחית קטנה ולזקוף את האצבעות תחת הצלוחית. וכך נהגו הבבא סאלי ובנו רבי מאיר אבוחצירא, ורבי מרדכי בן שמעון.

ותמונות של אחיזה זו הובאו ביהודה לקדשו (חלק ז סימן טו), ובהן תמונה של הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (מתוך ספר רבינו האור לציון) אוחז את הכוס עם צלוחיתו.

אולם ברוח חיים להגר"ח פלאג'י (סימן רצז ס"ק ג), והביאו כף החיים (סימן רצז ס"ק יב), כתב שאף שנכון להדר בקערת כסף לכוס של הבדלה, "יזהר שלא ליקח הכלי בידו כי אם כוס ישועות אשא", ועוד שלקיחה על ידי דבר אחר אם שמה לקיחה במחלוקת היא שנויה.

וכן כתב בתורת הברית (ששון, עמוד רצ) לעניין כוס של ברית מילה, שלא יאחז את הכוס בדפנותיו, וכל שכן שלא

יאחזנו על ידי הצלחת שתחתיו בלבד, אלא יעמידנו על כף היד ויאחזנו סביב באצבעותיו.

ובדעת הנוהגים לאחוז על ידי הצלחת, אפשר שסברו שכיון שהצלחת נצרכת על פי הסוד, הרי היא כחלק מן הכוס, או שהיא נוי לכוס, וכל לנאותו אינו חוצץ. ובחשוקי חמד (יומא דף נח.) הביא מספר שערים המצוינים בהלכה, שלמד מן הסוגיה שם במקבל את הדם במזרק בתוך מזרק, שלפי המסקנה דרך שירות בכך ואינו חוצץ, והוא הדין שהאוחז את הטס שהכוס עליו מקיים את המצוה כתיקונה. ולדעת הרוח חיים יש לחלק, שכאן הצלחת היא כלי בפני עצמו והכוס רק מונח עליה. והרחיב בכל זה ביהודה לקדשו (חלק ח סימן טו, מכתבים למערכת).

3. מנהג גדולי ישראל

<u>מצד הכוס</u>: בדינרי זהב על מנהגי מהרי"ץ הלוי **דינר** (ס"ק נח, נט) הביא כמה מגדולי ישראל שנהגו שלא להניח את הכוס לא על הכף ולא על האצבעות, אלא לאחוז אותו מצדדיו. ומהרי"ץ הלוי עצמו נהג בתחילה להעמיד את הכוס על האצבעות, ובזקנותו אחזו מצדדיו, משום שאחיזה זו הייתה קשה לו.

בארחות רבינו (חלק א עמוד פד אות עה, ובמהדורה החדשה חלק א עמוד קסד אות ז) מסופר על הסטייפלר שאחז את הכוס "מסביב בקצה אצבעותיו" ולא הניחו בתוך כף היד, וגם לא הגביהו טפח, וכך נהג בכל כוס של ברכה, בקידוש, בהבדלה ובשבע ברכות, ונכתב שם שהיה לו טעם בדבר. ובמקום אחר (חלק א עמוד קט אות מא, ובמהדורה החדשה חלק א עמוד רז אות ד) כתוב שהסביר שאינו מגביה את הכוס משום שקשה לו לכוון כשהכוס מוגבה. ואמר שגם החזו"א לא היה מגביה וכנראה מאותו טעם. וגם כעשרים שנה לפני פטירתו ראו שבהבדלה ובשבע ברכות עמד הכוס בצלחת והוא אחזו באצבעותיו.

ומנהג הגר"ח מבריסק זצ"ל **(הגדה של פסח מבית לוי בריסק עמוד סז סעיף ג והערה 2)** לאחוז את הכוס בהיקפו, ולא בתחתיתו. ויש שתלו מנהג זה בלשון הרמב"ם (הלכות ברכות פרק ז הלכה יד) "ואוחז את היין בימינו", ועוד כתב הרמב"ם (הלכות שבת פרק כט הלכה ז) "וממלאהו יין ואוחזו בימינו", שאחיזה משמעה תפיסה ביד ולא הנחה על כף היד.

ועוד, שהמשנה ברורה (ס"ק טו) הביא את דברי השל"ה בלשון "נכון", ומשמע שאין זה מעיקר הדין. ובס"ק יג כתב המשנ"ב בדרך אגב "אפילו אם ירצה לאחוז הכוס ביד ימינו באמצע הכוס...".

ומנהג **הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל** (עדות נכדו הג"ר ישראל גולדברג שליט"א) **והג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל** (מאיר עוז חלק ח סימן קפג עמוד 324, ספר זכרון דרור יקרא עמוד שנד) להחזיק את הגביע מלמטה, ובגביע שיש לו רגל יש להחזיק את רגל הכוס בכף ידו והאצבעות סביבה, ובכך נחשב כמו שמחזיק את גוף הכוס.

ויש שאוחזים את הכוס באחיזה משולבת, שחלק מן האצבעות מקיפות אותו מצדדיו, וחלקן נתונות תחתיו ונושאות אותו מלמטה, וכן הוא **מנהג זידיטשוב**, שהובא בספר **בנוהג שבעולם** (עמוד קכד). וכך נראה בתמונת **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** שהובאה בספר אלא ד' אמות (הנהגות קידוש, סעיף יד, עמוד קיח), ושם מובא שבדרך כלל אחז באצבעותיו סביב הגביע, ובגביע שיש לו רגל לפעמים נתן אצבעותיו תחת הרגל.

4. בחצרות הקודש

<u>מעשה רב</u>: בחצרות החסידים יש מנהגים שונים, ותלויים הם גם בצורת הגביע, כפי שניתן להיווכח בתמונות גדולי התורה והחסידות האוחזים כוס של ברכה, שחלקן הובאו בגיליון זה, ותמונות נוספות ניתן להשיג במערכת הילכתא. רוב גדולי החסידות נזהרים לאחוז את הכוס מתחתיו.

ויש מהם שמקפידים לקדש דווקא על גביע שאין לו רגל. כתב **בנטעי גבריאל** (הלכות יום טוב חלק ב פרק כט סעיף טז והערה כט) שעל פי דברי **שו"ת בית יעקב** (סימן קעד), שלא יהא דבר חוצץ בין ידו ואצבעותיו לבין הכוס עצמו, יש מקפידים שלא ליטול גביע שיש לו רגל, וכן מנהג חב"ד, באבוב ובעלזא, וכן מקפידים בסלונים שלא יהיה בגביע רגל כלל. ובכוס כזו גוף הכוס עצמו מונח על כף היד והאצבעות זקופות סביבו.

ויש שהעדיפו גביע שרגלו קטנה, כדי להעמיד את הרגל על כף היד ואת גוף הכוס על חמש האצבעות, ולצאת בזה ידי שתי השיטות. בנטעי גבריאל (שם הערה ל) הביא מספר צבי לצדיק (דף כו) בשם מקובל אחד: "כי טוב לקחת כוס בעלת רגל ויעמידה ברגלה על כף היד וגוף הכוס על חמש האצבעות ובזה יוצא דעת שניהם", וכתב שכן המנהג ברוז'ין וויז'ניץ.

וכעין זה הביא במאיר עוז (שם) מאוצר ההלכות, אך העיר שיתכן לומר שאדרבה באופן זה אינו יוצא ידי שום שיטה, ושהעצה לצאת ידי שתיהן היא בכוס בלי רגל, המונח על כף היד והאצבעות אוחזות בו. ויש שהעדיפו לקדש דווקא על גביע עם רגל.

<u>גביע רוז'ין וגביע ויז'ניץ</u>: בבתי כמה מן האדמו"רים נהגו לקדש ולברך על גביע מעוצב בצורה מיוחדת. הידוע שבהם הוא גביע רוז'ין, שבסיסו משולש, ורגלו עשויה כענף שיוצאים ממנו עלי גפן, וגוף הגביע בצורת תפוח, וסביב מקום חיבור הקערה לרגל חרוטים שלשה עשר עלי שושנה. ובנספח לגיליון הנוכחי, נראה גביע באופן זה המיוחס **למגיד ממעזריטש זיע"א**.

ודומה לו גביע ויז'ניץ, שקערתו עגולה ועומדת על רגל

דקה ומעוקלת כגבעול שעליו עלים, ובסיסו בעל שלוש פינות וצלעותיו מעוקלות. יש שמעטרים את הקערה בחריטות ויש שמניחים אותה חלקה.

ושורש הדבר בדברי הזוהר שהובא לעיל, שבתחילת ההקדמה דרש על הפסוק (שיר השירים פרק ב פסוק ב) כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים, כשם שיש בשושנה י"ג עלים, כך יש בכנסת ישראל י"ג מידות הרחמים, ומשם המשיך לחמשה העלים התקיפים, שכנגדם כוס של ברכה נתון על חמש אצבעות. ובגביע רוז'ין, שלשה עשר עלי השושנה הם כנגד י"ג מידות הרחמים, הבסיס המשולש כנגד חכמה, בינה ודעת, ועלי הגפן כנגד כלל ישראל שנמשלו לגפן.

ובבית רוז'ין נהגו לאחוז את הגביע באופן שיוצאים בו ידי שתי השיטות, מלמטה ומן הצד. בסיס הגביע מונח על כף היד וקצות האצבעות תופסות אותו מעט מלמטה, והאגודל עולה ואוחז את גוף הגביע מן הצד, ויש מן האדמו"רים שהניחו את האגודל על העלה שבענף. וכך נראה בתמונות האדמו"רים שהובאו במאמר **"רוז'ינער בעכער מהו"** (ירחון בית רוז'ין, מדור הדרך הקדושה).

כוס שיש לה רגל, ומנהג שבע קהילות: בלוח השנה ימינו כקדם (עמוד סב הערה נח), שבו נקבצו מנהגי אשכנז ומנהגי החת"ם סופר, הובאו עוד שני מנהגים באחיזת הכוס. האחד, ששמע בעל הלוח שיש נוהגים לאחוז כוס שיש לה רגל כך שהרגל עוברת בין האצבעות, והיד מחזיקה את הכוס עצמו מתחתיתו.

והשני, מנהג שבע קהילות, שהמזמן בשלשה מעמיד את הכוס על האצבעות, והמזמן בעשרה מעמידו על כף היד, ורמז לדבר מן **הפסוק** (תהלים פרק קטז פסוק יג) כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא, שבעשרה מזכירים את השם ואומרים "נברך אלקינו".

<u>ט"ו שיטות</u>: בשיעורו השבועי (שערי יצחק פרשת ואתחנן תש"פ, וראה אור ההלכה תמונות שבת כללי על פי שע"ה חלק א סימן לג סעיף ג) מנה **הגר"י רצאבי שליט"א** ט"ו צורות לאחיזת כוס של ברכה, וכתב שכמעט בכל אופן שינהג האדם יש לו על מי לסמוך.

ומסקנתו למעשה, שכיון שהאריז"ל הורה שהכף צריכה להיות גלויה, הדרך המובחרת היא להניח את הכוס על גובה האצבעות, ולא על ראשיהן ממש, וכן היא מסקנת הכף החיים. ומי שקשה לו בזה יעשה כדעת השל"ה, ויניח את הכוס על הכף והאצבעות זקופות סביבו. ובשני האופנים יפזר את האצבעות סביב הכוס כעלי השושנה. ובגביע שיש לו רגל, יכניס את הרגל בין האצבעות, והאצבעות מקיפות באלכסון את גוף הכוס. ומכל מקום כוס בלי רגל עדיפה.

5. שיעור הגבהת טפח

<u>מגביהו טפח</u>: **בגמרא** (ברכות דף נא.) נמנה בעשרה הדברים שנאמרו בכוס של ברכה "ומגביהו מן הקרקע טפח", ולמדוהו מן **הפסוק** (תהלים פרק קטז פסוק יג) כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא. ופסק **השולחן ערוך** (סימן קפג סעיף ד) שאם הוא יושב על גבי קרקע מגביהו מן הקרקע טפח, ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השולחן טפח. טעם הדין ביאר **המשנה ברורה** (ס"ק טז) בשם **הטור**, שהוא כדי שיהא הכוס נראה לכל המסובין ויסתכלו בו.

ולדעת **הכף החיים** (סימן קפג ס"ק כג), מספיק בכך שהנותן מגביהו ונותנו למברך, כיון שבכך כבר ניכר למסובין. והסתפק **בקצות השולחן** (סימן מו סעיף ז בדי השולחן ס"ק כ), באופן שיש כוס נפרד לכל אחד מהמסובין, כגון בליל הסדר, האם צריך המזמן להגביהו טפח.

ובתהלה לדוד (סימן קפג ס"ק ג) צידד שכשהכוס עומד על הכף או על האצבעות, עובי הכף או האצבעות מצטרף לטפח. **ובשולחן שלמה להג"ר שלמה זלמן מירקש זצ"ל אב"ד מיר** (סימן קפג אות ו) כתב שבכוס שיש לו בסיס גבוה אין צריך שיהיה טפח מסוף הבסיס עד השולחן, אלא מתחתית הכוס שהמשקה בתוכו.

6. הסתכלות על הכוס

<u>הבטה בכוס</u>: עוד אמרו **בגמרא** (ברכות דף נא.) "ונותן עיניו בו", וכתב **השולחן ערוך** (סימן קפג סעיף ד) "ונותן בו עיניו, שלא יסיח דעתו". והוסיף **הרמ"א** (בהגהות על השו"ע ובדרכי משה ס"ק ה) "ועל כן אין לוקחין כוס שפיו צר, שקורין גלו"ק גלא"ז, לברך עליו".

וביאר **המשנה ברורה** (ס"ק יז-יח) שנותן עיניו בכוס שלא יסיח דעתו מן הברכה, ולכן אין לוקחים כוס שפיו צר, שאין יכולים להסתכל במה שבתוכו. אולם הביא שהאחרונים - **הט"ז (ס"ק ד) והמגן אברהם (ס"ק ז)**, הקשו על זה, שכוונת הגמרא "ונותן עיניו בו" היא לכוס עצמו ולא למה שבתוכו, שהרי עשרה דברים נאמרו בכוס משמע שזה דין בכוס ולא דין ביין, ולכן מסקנת המשנ"ב שאין להקפיד בזה כשאינו יכול להשיג בקלות כלי אחר.

ומאידך כתב בערוך השולחן (סימן קפג סעיף ה) שמדברי הזוהר (פרשת תרומה דף קנז:) משמע להדיא שההסתכלות היא ביין שבכוס.

וכתב המור וקציעה (סימן קפג) על דברי הטור "ונותן עיניו בו", שמשמע מכאן שאין נכון לעצום את העיניים בברכת המזון, אף שבתפילה ובשאר ברכות ראוי לעצום עיניו מפני הכוונה.

ובחוט שני (שבת חלק ד פרק פה ס"ק ה עמוד צג) כתב לעניין קידוש, שמי שאינו זוכר היטב את נוסח הקידוש בעל פה, או שחושש שיסיח דעתו, רשאי לומר את הקידוש מתוך הסידור, אף שבשעה זו אין עיניו נתונות בכוס, ומכל מקום לכתחילה יש ליתן עיניו בכוס. והאריך בכל זה במאיר עוז (חלק ח סימן קפג סעיף ד עמודים 337-338).

הסתכלות השומעים: מדברי **הטור** (סימן קפג), שמגביהו "שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו", הוכיח **הט"ז** (ס"ק ד) שההבטה היא בכוס ולא במה שבתוכו, שהרי המסובין אינם יכולים לראות את היין, ומשמע מדבריו שאף המסובין צריכים להסתכל בכוס.

ובפרי מגדים (אשל אברהם סימן רצו ס"ק א) דייק כן מלשון הרמ"א, שבקידוש (סימן רעא סעיף י) כתב "יתן עיניו", ובהבדלה (סימן רצו סעיף א) כתב "יתנו עיניהם", היינו אף השומעים. וכן מפורש במשנה ברורה (סימן רצו ס"ק ג), שהמבדיל והשומעים העונים אמן יתנו עיניהם בכוס כדי שלא יסיחו דעתם, וכן כתבו להדיא האליה רבה (שם ס"ק א) וערוך השולחן (שם סעיף ט).

7. פניו נשקפים ביין הקידוש

שיח שרפי קודש: כמה מגדולי ישראל נהגו שבשעת הקידוש היו מסתכלים ביין שבכוס עד שנראתה בו דמות פניהם. מנהג הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל (מסורת אליהו סעיף קמה), שבברכת "הגפן" היה מסתכל בדמות פניו שהשתקפה ביין. וכן **בהליכות והנהגות אמרי סופר** (שער ה, מנהגי ליל שבת קודש, סעיף סג) מובא על **כ"ק האדמו"ר מערלוי זיע"א**, שלאחר ברכת "בורא פרי הגפן" היה מסתכל בכוס כדי שיהיו פניו נשקפים ביין.

ומקור המנהג בדברי **הבן איש חי** (שנה ב פרשת בראשית אות כט), שכתב שיש סוד עמוק וכוונה גדולה בהסתכלות בכוס היין, ושכל אדם פשוט די לו לכוון בהסתכלות כל עין בחמשה שמות הוי"ה, העולים במספר עי"ן. ופירוש הדבר, ששם הוי"ה עולה 26, וחמשה שמות עולים 130, כמניין עי"ן (ע=70, י=10, ן=50).

ואחר כך כתב "ומנהגינו לראות את המצח ביין ולכוין מצח מספר הצלחה", שמצח עולה 138 (מ=40, צ=90, ח=8), וכן הצלחה עולה 138 (ה=5, צ=90, ל=30, ח=8, ה=5). וכבר בשער הכוונות (דרושי קידוש ליל שבת, דרוש א) הביא **מקונטרס אחר**, שבשבת, כשאדם נותן עיניו בכוס היין, יכוון בשמות הקודש שפירט שם, ועל זה אמרו חז"ל "ונותן עיניו בו".

ובספר בכורי ישראל (סימן ט סעיף טו) כתב שכן מנהג הזקנים, לראות את המצח ביין, ואומרים שהוא מסוגל להצלחה.

8. מסתכל על הנרות

סדר הקידוש: בתחילת הקידוש נהגו ליתן עיניהם בנרות. ומקורו **במהרי"ל** (מנהגים, הלכות שבת סימן ב), שבשעת הקידוש יתן עיניו בנרות, "כי ב' פעמים נר עולה ת"ק, והיא רפואה לפסיעה גסה". כלומר, נר עולה 250 (נ=50, ר=200), ופעמיים נר עולה 500, כנגד מה שאמרו **בגמ'** (ברכות דף מג:) שפסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם.

והקשה **בדרכי משה** (סימן רעא ס"ק ח) שהרי צריך ליתן עיניו בכוס, כבכוס של ברכת המזון, ויישב שכשאומר "ויכולו" נותן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש בכוס, ויוצא ידי שניהם. וכן פסק הרמ"א (סימן רעא סעיף י), שכשמתחיל יתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש בכוס של ברכה. **ובמגן אברהם** (שם ס"ק כג) כתב שאין זו קושיה, שאפשר ליתן עיניו בכוס ובנר יחד, כמו שכתב **הרמ"א** לעניין הבדלה (סימן רצו סעיף א) "ובשעת הבדלה יתנו עיניהם בכוס ובנר".

ומנהג **הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל** להסתכל בנרות השבת באמירת "ויכולו" (מסורת אליהו סעיף קמד). ומנהג **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** (אלא ד' אמות הנהגות קידוש סעיף ח) בצעירותו נזהר להביט בנרות סמוך לקידוש, ולימים סמך על מה שהביט בהם כשנכנס לחדר.

9. טעימה מכוס של ברכה

משגרו לאשתו: **בגמרא** (ברכות דף נא.) "ויש אומרים אף משגרו במתנה לאנשי ביתו", וכן פסק **השולחן ערוך** (סימן קפג סעיף ד) "ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו". וכתב המגן אברהם (ס"ק ח) שאפילו לא אכלה עמהם, וכן משמע **בגמרא** (ברכות דף נא:) במעשה דעולא שסעד אצל רב נחמן, ואמר לו רב נחמן "לישדר מר כסא דברכתא לילתא", וביאר המחצית השקל שמשמע שם שלא אכלה עמהם. וכתב המשנה ברורה (ס"ק יט) שעל ידי כוס של ברכה מתברכת האשה, ואפילו לא אכלה עמהם.

שתיית המסובין: עוד כתב **המשנה ברורה** (ס"ק יט) שאם יש עוד אורחים, יתן גם להם לטעום מכוס של ברכה, כמו שכתב **השולחן ערוך** (סימן קצ סעיף א, ד, ה, סימן רעא סעיף יד) שיטעום המברך ואחר כך יטעמו האחרים, ו"מכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם". ואורח שבירך על הכוס יתן גם לבעל הבית לשתות, כדי שיתברך.

ומבואר **בשו"ע** (סימן קצ סעיף ה) בסעודה גדולה, שאין יודעים עד היכן יגיע הכוס, כל המסופק אם יגיע לו צריך לברך בורא פרי הגפן, שמסתמא אינו מכוין לצאת בברכת המברך, כי אינו יודע אם יגיע אליו. וכתב שם **המגן אברהם** (ס"ק ז) שאם נתכוונו המסובין בהדיא לצאת בברכתו אם יגיע להם הכוס, והמברך נתכוון להוציאם, יוצאים. אך הוסיף **המשנ"ב** (ס"ק יט) שיזהרו שלא ישיחו עד שיטעמו, שלא יהיה הפסק בין הברכה לטעימה.

ומנהג **הגר"ח קניבסקי זצ"ל** (אלא ד' אמות עמוד פב), כשאחר זימן על היין, לברך בורא פרי הגפן לפני שטעם מן הכוס, שחשש שבדרך כלל המזמן אינו מתכוון להוציא אחרים, שהרי שותה רוב הכוס לבדו, ואם ידע שנתכוון להוציאו לא בירך.

דינים העולים

א. **אחיזה**: אוחז בימינו ולא יסייע בשמאל. ועל פי הקבלה נאמרו כמה שיטות: על כף היד והאצבעות זקופות סביב, על האצבעות, מצדדיו, או מקצת האצבעות סביב ומקצתן תחתיו. ויש שמניחים את הכוס על צלוחית, ויש שכתבו שלא יאחזנו על ידה.

ב. **הגביע**: יש מקפידים על גביע בלי רגל, יש מעדיפים רגל קטנה, ויש מהדרים בגביע בעל רגל, ונחלקו המנהגים האם לאחוז את הרגל בין האצבעות, או לתפוס תחתית הרגל בכף היד.

ג. **הגבהה**: מגביה את הכוס טפח, ויש אומרים שעובי היד מצטרף, ובבסיס גבוה מודדים מתחתית הכוס.

ד. **הבטה**: הוא והמסובין נותנים עיניהם בכוס, שלא יסיחו דעתם. אין לברך על כוס שפיו צר, ואם אין לו אחר בקלות אין להקפיד. לא יעצום עיניו בשעת ברכה. אולם אם אינו זוכר היטב את נוסח הקידוש, רשאי לקדש מתוך הסידור. בתחילת הקידוש יתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש בכוס.

ה. **טעימה**: משגרו לאשתו לטעום מכוס של ברכה, בעל הבית שבירך נותן לאורחים לטעום, אורח שמברך נותן לבעל הבית לטעום. והמסופק אם יגיע אליו הכוס יברך הגפן. ואם המברך כיוון להוציא והשומעים כיוונו לצאת אין צריכים לברך, ויזהרו שלא יהיה הפסק בין ברכה לטעימה.

ו. **לכתחילה**: כל דינים אלו נאמרו להידור מצוה, ואינם לעיכובא בדיעבד.

משיב כהלכה

שאלה: מה יעשה עם הכוס של זימון בסעודה שלישית?

המזמן על הכוס בסעודה שלישית, והחשיך בינתיים, האם רשאי לשתות מן הכוס לאחר ברכת המזון קודם שהבדיל, או שמא ישאירנו להבדלה?

ואם השאירו, האם יבדיל על אותו הכוס עצמו, או שמוטב להבדיל על כוס אחר?

ושמא עדיף שלא לזמן על הכוס כלל בסעודה שלישית?

מקורות: **גמרא** (ברכות דף נב. פסחים דף קב:), **שולחן ערוך** (סימן רצו סעיף ג, סימן רצט סעיף ד), **מגן אברהם** (סימן רצט ס"ק ז), **משנה ברורה** (סימן רצט ס"ק יד), **ערוך השולחן** (סימן רצט סעיף ט), **קיצור שולחן ערוך** (סימן צו סעיף ד), **שו"ת אגרות משה** (אורח חיים חלק ד סימן סט), **שו"ת אור לציון** (חלק ב פרק כב סעיף ט).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- **ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.**
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'נדרים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
- במייל 5047867@gmail.com

הרבו רחמים ותחנונים
לרפואת הבה"ח גדליהו אהרן בן יוכבד אדל הי"ו
שנפגע בתאונת דרכים
לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל

נושא הגליון הבא:

"כוס זימון בסעודה שלישית"

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

גם גיליון זה הוגה בסיוע
מקרא פלוס · תוכנת ההגהה
של הוצאת "מקרא" · דוגמה חינם לכל ספר ועלון
לפרטים ולהצעת מחיר
plus.mikrabooks.co.il
ביינוש קרליבך 058-7179103

הילכתא
לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשט
שיעורים וימי עיון
בית הוראה טלפוני
בירורי הלכה אקטואליים
קו מידע הלכתי
חוברות הדרכה

מכון הילכתא
מענה אנושי: 02-5350-535 מייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי
02-5377-085
ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

התחשה א'

עיקרי השיטות באחיזת כוס של ברכה

1 באמצע היד

שיטת השל"ה, הובא במשנה ברורה (סימן קפג ס"ק טו)

הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל

הכוס על כף היד והאצבעות זקופות סביבו

2 מן הצד

יש נוהגים, הובא במנהגי מהרי"ץ הלוי (פרק ג סעיף כד)

הג"ר אברהם יהושע סולובייציק שליט"א

אוחז את הכוס מצדדיו בקצות האצבעות

3 על קצות האצבעות

שער המצוות, הובא בכף החיים (סימן קפג ס"ק כ)

הג"ר בן ציון מוצפי שליט"א

הכוס עומד על ראשי האצבעות הזקופות

4 בקצה האצבעות

שער הכוונות, הובא בכף החיים (סימן קפג ס"ק כ)

מארי חיים כסאר זצ"ל

הכוס אחוז בקצות האצבעות ואינו מונח עליהן

5 על גבי צלוחית

מנהג הבבא סאלי, הובא בנר ציון (ליל חג השבועות סעיף יג)

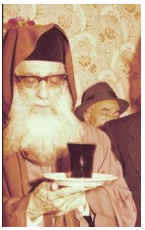

הגה"ק רבי מאיר אבוחצירא זיע"א

הצלוחית על קצות האצבעות הזקופות והכוס עליה

6 אחיזה משולבת

מנהג זידיטשוב, הובא בספר בנוהג שבעולם (עמוד קכד)

חלק מהאצבעות מקיפות את הגביע, וחלק מהאצבעות מתחת לגביע

התחשה בי

סוגי הגביעים ואחיזתם

7 גביע בלי רגל

מנהג חב"ד, באבוב, בעלזא וסלונים, הובא בנטעי גבריאל (יו"ט פרק כט הערה כט)

גביע שאין לו רגל כלל

8 גביע עם רגל קטנה

דברי מקובל אחד, הובא בנטעי גבריאל (שם הערה ל)

גביע שרגלו נמוכה

9 גביע עם רגל

גביע שרגלו גבוהה

10 גביע עם רגל: יד תחת כלי הקיבול

מנהג שהובא בלוח ימינו כקדם (שנת תשפ"ו עמוד 62 הערה 58)

כלי הקיבול בכף היד והרגל בין האצבעות

11 גביע עם רגל: יד תחת הבסיס

מנהג הגרי"ש אלישיב, הובא במאיר עוז (חלק ח סימן קפג)

הבסיס בתוך כף היד והאצבעות מקיפות ותופסות

12 גביע עם רגל: יד מקיפה את הבסיס

כף היד סגורה סביב רגל הגביע

הג"ר דוב לנדו שליט"א

13 גביע כמנהג רוז'ין

הגביע של המגיד ממעזריטש זיע"א

בסיס משולש, רגל כענף, גוף כתפוח, ומכסה

14 גביע כמנהג ויז'ניץ

כמו גביע רוז'ין עם שינויים קלים

15 אחיזת הגביע לפי מנהג רוז'ין

האדמו"ר מאלכסנדר אנטוורפן זצ"ל

ארבע האצבעות מלמטה תחת הבסיס, והאגודל אוחז את כלי הקיבול מן הצד

כל הזכויות שמורות למכון הילכתא. בידינו מאגר תמונות רבות של רבנים ואדמו"רים באחיזת הכוס, וניתן לקבלו במייל.
נשמח לקבל מהציבור תמונות נוספות לזיכוי הרבים, וכן הערות והארות: 5047867@gmail.com